

תשובה בענין הקדמת קריאת המגילה בשעת חירום¹

יום ששי

ערב שבת קודש, פרשת משפטים

כ"ד שבט תשנ"א

לכבוד רבני התנועה המסורתית ומנהיגיה,

הרב מתי פוטרמן פנה אלינו בשאלה שהיא בגדר "איזהו חכם הרואה את הנולד" (תמיד ל"ב ע"א) ולכן ראינו לנכון להשיב עליה כעת בתקוה שלא נצטרך להשתמש בה.

שאלה: נכון להיום מותר כבר להתכנס בלילות ולכן אי"ה נוכל לקרוא את המגילה בפורים בזמנה בלילה כמו בכל שנה ושנה. אולם אם חס וחלילה ישוגרו עוד טילים על מדינת ישראל והג"א יורה שאסור להתכנס בליל פורים בבתי הכנסת, כיצד ננהג בחג הפורים הקרב ובא? יתר על כן, יתכן שאפילו אם הג"א לא יורה כך, אנשים רבים יפחדו לבוא לבית הכנסת בלילה מחשש של התקפה. מה ניתן לעשות?

תשובה: בשעת הדחק מותר לקרוא את המגילה מבעוד יום החל מפלג המנחה, דהיינו שעה ורבע "זמנית" לפני שקיעת החמה. שעה "זמנית" היא 1/12 של היום.² מכיון שבערב פורים השמש תזרח בשעה 6:00 בבוקר ותשקע ב- 5:40 אחר הצהריים, שעה זמנית באותו יום תהיה 58 דקות ושעה ורבע זמנית תהיה 72.5 דקות. ולכן יהיה מותר לקרוא את המגילה בציבור החל משעה 4:28 אחר הצהריים ולהגיע הביתה לפני החשיכה. כלומר, לאחר השעה הנקובה יש להתפלל ערבית ולקרוא במגילה.

ועתה נבאר את הפסק הנ"ל בקיצור נמרץ:

לפי השולחן ערוך "חייב אדם לקרות המגילה בלילה ולשנותה ביום, ושל לילה זמנה כל הלילה ושל יום זמנה כל היום" (אורח חיים תרפ"ז:א) על פי מגילה ד' ע"א). אולם כבר בימי הביניים התיירו להקדים ולקרוא את המגילה מבעוד יום בשעת הדחק. ועל איזה דוחק היה מדובר? כידוע, נוהגים לצום בערב פורים זכר לתענית אסתר (אורח חיים תרפ"ו:ב). היו אנשים שהתקשו לצום כל היום ולכן התיירו להם להקדים ולקרוא את המגילה מבעוד יום כדי שיוכלו לאכול. כן מוסר הראב"ד מפושקיריש כבר במאה השנים עשרה: מכיון שהלכה כרבי עקיבא

שמותר לקרוא את המגילה ב"ג אדר (עיין במגילה ב' ע"א למטה), "נהגו בנרבונא לקרותה מבעוד יום של י"ג לאנוסים ולבחורים שלא להתענות משחשיכה יותר מדי" (השגות הראב"ד לבעל המאור למגילה ה' ע"א, דפ' וילנא ג' ע"א למטה). דברי הראב"ד הובאו בשינויים על ידי פוסקים אחרים כגון ארחות חיים, המאירי והבית יוסף.³

ואכן, גם באשכנז פסקו כך. ר' ישראל איסרליין (אשכנז, 1390-1460) נשאל על בן אדם שלא היה יכול ללכת לבית הכנסת לקריאת המגילה ולא רצה להמתין לאכול עד שמישהו יבוא ויקרא לו את המגילה לאחר הקריאה בציבור. הוא השיב שמותר לאיש לשמוע את הקריאה מבעוד יום החל מפלג המנחה ובדומה לתפילת ערבית שמותר להתפלל אותה מפלג המנחה ומעלה.⁴ פסק זה הובא בבית יוסף (לאורח חיים תרצ"ב ד"ה כתב בת"ה) ונפסק להלכה בשולחן ערוך (שם תרצ"ב ד:).

אנו למדים איפוא שמותר להקדים את הקריאה בשעת הדחק כדי להקל על קומץ של אנשים המתקשים לצום כל היום. ואם בשעת הדחק של יחידים כן, בשעת סכנה לציבור כולו לא כל שכן! ואמנם כך פסק הרב עובדיה יוסף במצב דומה לפני 44 שנה.⁵ בחודש אדר, תש"ז הטילה ממשלת המנדט עוצר חמור בירושלים "מערב עד בוקר והמפר את העוצר ירה יירה". הרב יוסף האריך בתשובתו כדרכו בקודש ובדק את כל צדדי הענין אבל ראוי להביא שתיים מטענותיו:

א) מותר להקל בענין הנידון כי לדעת פוסקים רבים - ראשונים ואחרונים - עיקר מצוות הקריאה היא ביום שכן נאמר במגילה "והימים האלה נזכרים ונעשים" (ט': כ"ח) ואילו הקריאה בלילה אינה אלא תקנה מאוחרת יותר או מנהג.⁶

ב) עדיף לקרוא בציבור מבעוד יום מלקרוא בלילה כל אחד בנפרד בביתו כי:
1) להרבה אנשים אין מגילה כשרה;
2) אפילו אם יש להם מגילה כשרה, הם אינם יודעים לדייק בקריאתה כדרוש;
3) לכתחילה צריכים לקרוא את המגילה במנין (אורח חיים תר"צ: י"ח).

סיכומו של דבר, אם חס וחלילה יורע המצב ונצטרך להישאר בבתים בליל פורים יהיה מותר לקרוא את המגילה בציבור החל משעה 4:28 אחר הצהריים ולהגיע הביתה לפני חשיכה. אולם יש להתפלל ערבית לפני קריאת המגילה כדי להראות שהלילה כבר התחיל מבחינה הלכתית.⁷ כלומר, לאחר השעה הנקובה יש להתפלל ערבית ולקרוא במגילה.

ואם בגלל המצב ייאלץ מישהו להישאר בביתו הוא יוכל לקרוא את המגילה לבד אם יש לו מגילה כשרה ואם הוא יודע לקרוא ממנה (אורח חיים תר"צ: י"ח). אם לאו, לדעת חלק מהפוסקים אפשר לצאת ידי חובה על ידי שמיעת הקריאה בשידור חי ברדיו או בטלוויזיה⁸ וראוי לסמוך על היתר זה בשעת הדחק.

בין כך ובין כך יש להדגיש שלדעת הפוסקים הנ"ל⁶ עיקר המצווה ביום ולכן רצוי וראוי שכל אחד יתאמץ להגיע לקריאת המגילה בתפילת שחרית.⁹

ונסיים בתפילה שהי יגן על עמו ישראל וכשם שהצילנו מעמלק בימי מרדכי ואסתר כן יצילנו מן העמלק של ימינו, ונזכה "לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם כאשר קיים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה" (אסתר ט': ל"א).

הרב דוד גולינקין

בהסכמת כל חברי הוועד תשנ"א

הערות

1. תשובה זאת נכתבה בעיצומה של מלחמת המפרץ והופצה בקרב הקהילות המסורתיות בארץ. הקהילות בערי הפרזות הסתמכו עליה הלכה למעשה ואילו בירושלים לא היה צורך בכך כי התפילה שבסוף התשובה נתממשה.
2. יש מחלוקת אם מחשבים את השעות מעמוד השחר עד צאת הכוכבים או מנץ החמה עד שקיעתה. אנו חישבנו לפי הדעה השנייה שהיא דעת הרוב במשנה ברורה לאורח חיים רל"ג סעיף קטן ד'.
3. ארחות חיים, הלכות מגילת פורים, סימן כ"ג; המאירי למגילה ב' ע"א, עמ' ט"ו-ט"ז; ובית יוסף לאורח חיים ריש סימן תרפ"ז. הם גרסו בדברי הראב"ד: "על האנוסים ועל המעוברות והבחורות" או "לחולות ולילדות".
4. תרומת הדשן, סימן ק"ט. ההלכה על הקדמת תפילת ערבית נמצאת באורח חיים רל"ג:א' והיא הבסיס לפסק של הרב גד נבון מלפני שבועיים שמותר להקדים ולהתפלל קבלת שבת לפני המועד המקובל.
5. שו"ת יביע אומר, חלק א', חלק אורח חיים, סימן מ"ג. ומשם אצל הרב יצחק יוסף, ילקוט יוסף, חלק חמישי: מועדים, ירושלים, תשמ"ח, עמ' 283, סעיף ב'.
6. ראה בתשובה הנ"ל. לדעות דומות ראה הגאון מווילנא בבאור הגר"א לאורח חיים תרצ"ב ד"ה וי"א; ר' שלמה יוסף זיון, המועדים בהלכה, מהד' ז', תל אביב, תש"ד, עמ' קצ"ט; אליעזר לוי, יסודות התפלה, מהד' ג', תל אביב, תשט"ו, עמ' 273; ור' שאול ליברמן, תוספתא כפשוטה, חלק ה', נויארק, תשכ"ב, עמ' 1142-1143.
7. תרומת הדשן הנ"ל ומשם בבית יוסף סימן תרצ"ב; באר היטב לשולחן ערוך שם סעיף קטן ז'; וכף החיים לשולחן ערוך שם סעיף כ"ט.
8. ראה החשמל בהלכה, חלק א', ירושלים, תשל"ח, פרק י"ג בסעיפים אלה: ים הגדול, מנחת אהרן, מנחת אלעזר, מנחת יצחק, מערכי לב, ומקראי קודש.
9. ולא כנהוג היום שבערב יש קהל גדול ובבוקר מנין מצומצם.